

VERDUN 1916

21 LUTY — 18 GRUDNIA

Nawet piekło nie może być tak straszne.

— Francuski żołnierz

I wojna światowa – geneza

Na początku XX w. walka o strefy wpływow na świecie prowadzi do eskalacji napięć między wrogimi sobie państwami. Niemcy, Austro-Węgry i Imperium Osmańskie przeciwstawiają się brytyjsko-francuskiej dominacji.

Młode, zjednoczone państwo niemieckie domaga się nowego. Państwa, które nie tak dawno uzyskały niepodległość – Serbia, Grecja, Bułgaria – dążą do wzmożenia swojej pozycji kosztem sąsiadów. Bułgaria kosztuje upadającej Turcji i rozwijającej się Grecji, a Serbia kosztuje Austro-Węgier, będących państwem z dużą mniejszością słowiańską.

Terenem spornym między tymi dwoma państwami jest Bośnia ze stolicą w Sarajewie, wcześniej anektowana przez monarchię habsburską.

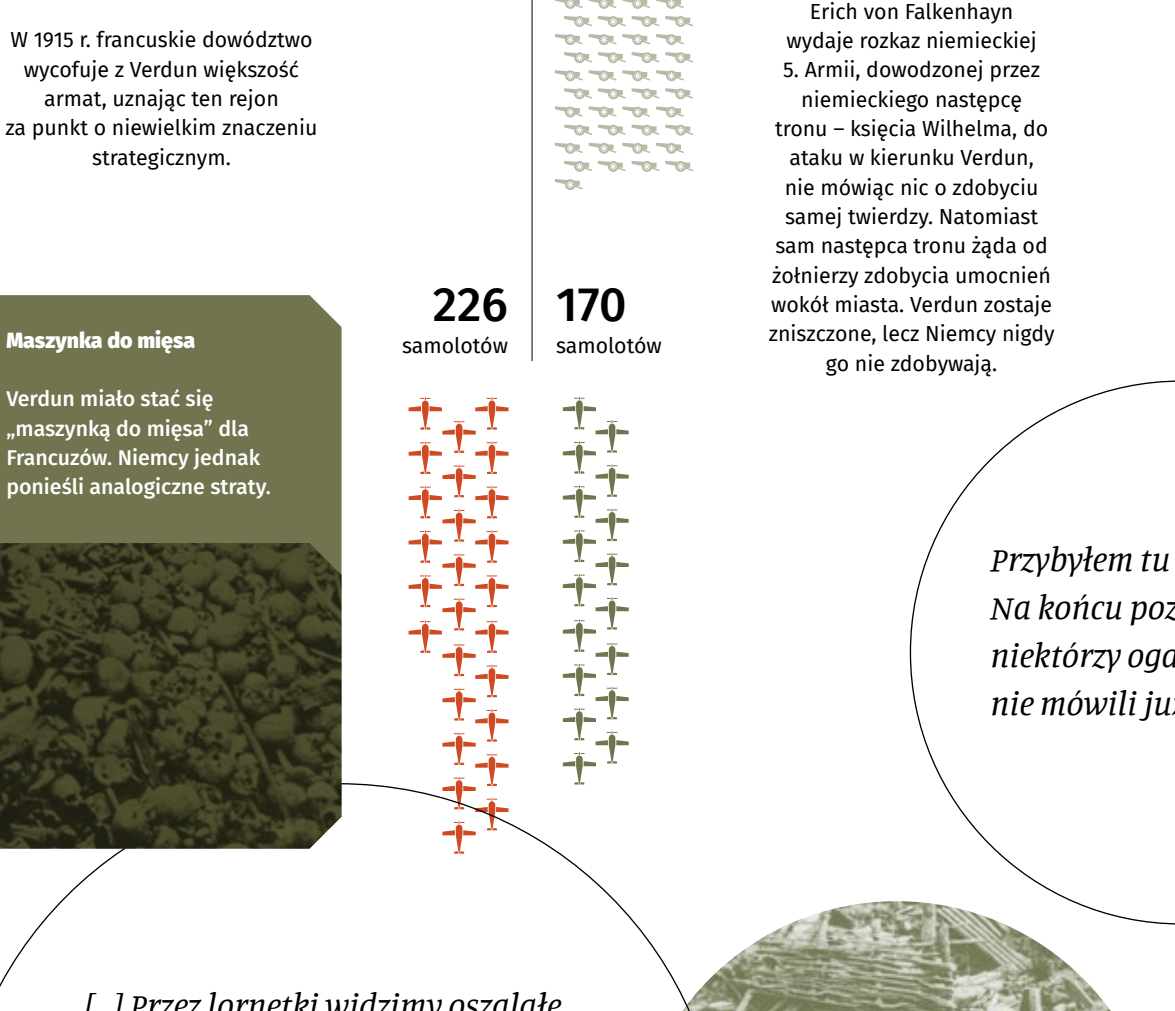

28 czerwca 1914 r.

Arcyksiążę Franciszek Ferdynand, następca tronu Austro-Węgier, zostaje zastrzelony w Sarajewie przez serbskiego nacjonalistę Gavrila Principa. Zapoczątkowuje to ciąg wydarzeń, które doprowadzą do wybuchu Wielkiej Wojny, znanego obecnie jako I wojna światowa (1914–1918).

Wybuch wojny 1914 r.

System sojuszy w działaniu

Przed bitwą – szacunkowe siły oraz dowódcy

W 1915 r. francuskie dowództwo wycofało z Verdun większość armat, uznając ten rejon za punkt o niewielkim znaczeniu strategicznym.

Maszynka do mięsa
Verdun miało stać się „maszyną do mięsa” dla Francuzów. Niemcy jednak ponieśli analogiczne straty.

302 dni tyle trwała bitwa pod Verdun

10 km² teren bitwy
Bitwa toczyła się na terenie nie większym niż 10 km². Statystycznie straty obu stron wyniosły 70 tys. żołnierzy/1 km².

Przybyłem tu z 175 ludźmi. Na końcu pozostało 34 – niektórzy ogarnięci obłędem, nie mówili już nic...
— Relacja żołnierza

[...] Przez lornetki widzimy oszalałe sylwetki, męczących pokrytych błotem i błotem, padających jeden na drugiego. Kiedy pierwsza fala atakujących jest zdziśnięta, ustania jest zwłami ciał... Lecz już nadciąga druga fala.

— Francuski żołnierz

Artyleria i ckm

W bitwie pod Verdun 80% ofiar było wynikiem ostrzału artylerii. Ci, którzy przetrwali, byli dziesiątkowani w czasie ataków na umocnione pozycje wroga ogniem karabinów maszynowych.

Maschinengewehr 08/15
Niemiecki lekki karabin maszynowy. Opracowany został w 1915 i był masowo używany przez wojska niemieckie w okresie I wojny światowej. Kaliber: 7,92 mm / zasięg skuteczny ok. 800 m / szybkostrzelność teoretyczna: 450 strz./min.

Verdun – miasto twierdza

Dla Niemców twierdza Verdun od wieków była przegródą w ich pochodzie na Zachód. Po klęsce Francji w wojnie z Prusami w 1871 r. miasto pozostało w granicach, stając się jedną z twierdz granicznych. Latem 1914 r. kiedy rozgrywała się bitwa nad Marną, Verdun opiera się wszystkim niemieckim atakom od wschodu do serca Francji. Gdyby upadło, upadłby też Paryż, a tym samym można by było zakończyć wojnę. Atak na Verdun miał zmusić francuski sztab generalny do rzucenia wszystkich ludzkich zasobów do obrony Verdun.

Wojna na wyniszczenie
Autorem planu, który nazwano *Gericht* (ang. Judgment, pol. Sąd), był szef niemieckiego sztabu generalnego Erich von Falkenhayn. Zamierzał on, wykorzystując Długotrwały, zmasowany ostrzał artyleryjski na niespotykaną dotąd skalę, miał niszczyć armię francuską oraz kolejne jej oddziały wysyłane na front. Nieudolnie miały być zepchnięte do Mozy i zamknięte w okrążeniu. Na początku 1916 r. rejon Verdun był otoczony przez wojska niemieckie z trzech stron. Niemcy kontrolowali wszystkie drogi wjazdowe do miasta.

Verdun – panorama miasta po wojnie, 1919 r.

Przez 7 tygodni poprzedzających atak Niemcy budowali nowe tory kolejowe, aby dostarczać na front ludzi i zaopatrzenie – ujęto do tego 1,3 tys. składów towarowych.

Niemieckie przygotowania były osłanianie przez prawie 170 samolotów, które uniemożliwiała francuskiemu lotnictwu przeprowadzenie działań zwiadowczych.

Bitwa – przebieg, punkty zwrotne, fazy

Faza I

Niemiecka ofensywa 21 lutego – 4 marca

Rano rozpoczyna się 9-godzinne niemieckie bombardowanie francuskich pozycji. Po południu niemiecka piechota rusza do szturmu. Niemcy zajmują kilka miejscowości, zyskując teren. Francuskie linie obrony są w rozrypcie.

23 lutego, bez większego oporu ze strony Francuzów, Niemcy zajmują ważny strategicznie punkt – fort Douaumont.

Dalsze walki toczą się o wioskę Douaumont, którą Niemcy zajmują z początkiem marca.

General Philippe Pétain, przejmując dowództwo pod Verdun, organizuje na nowo obronę, na lewym brzegu Mozy rozmieszcza artylerię. Wprowadza też nowy system rotacji żołnierzy broniących twierdz.

W czasie pierwszego ostrzału niemieckiego wyrzucano 2 mln pocisków.
Od 40 mln do 60 mln pocisków wyrzucano w czasie całej bitwy.

Faza II

Walki o Le Mort Homme 6 marca – 31 maja

Le Mort Homme
Niemcy przekraczają Mozę i zaciekle atakują wioskę o Le Mort Homme (Dead Man). Jednak Francuzi powstrzymują ich napór ogniem karabinów maszynowych ze Wzgórza 304 (Côte 304). W tej sytuacji Niemcy decydują się zdobyć najpierw Wzgórze 304.

8 maja w forcie Douaumont wybuchła eksplozja – 700 Niemców ginie na miejscu. Zapłon powoduje kuchenka, na której żołnierze niemieccy gotują posiłki.

W końcu maja. Po 3-miesięcznych walkach i kolosalnych stratach obu stron Niemcy zdobywają Wzgórze Le Mort Homme.

Piekło Verdun
Mordercze walki toczą się o każdy metr terenu. Żołnierze grzezną w błocie, piją z kraterów po pociskach, ranni umierają w męczarniach.

W wyniku tysięcy padających pocisków armatnich Wzgórze 304 jest po walkach o 7 metrów niższe.

Faza III

Walki o fort Vaux 8 marca – 23 czerwca

Niemcy atakują fort Vaux. Pomiedzy 8 a 19 marca są odpięranie zmasowanym ogniem broni maszynowej. W oblężonym forcie brakuje wody – żołnierze zlizują ją ze ścian. Szerzą się ataki paniki.

7 czerwca, po 5-dniowym oblężeniu, Niemcy zajmują fort Vaux. Już następnego dnia Francuzi przypuszczają 10-krotny kontratak w celu odbicia fortu – bezskutecznie.

22 maja Francuzi kontratakują na bagnety chcąc odzyskać fort Daumont. Ponoszą jednak znaczne straty.

Pod Verdun w różnych okresach walczyło 70% całej armii francuskiej

Wojna tunelowa
Wrogie armie często kopaty pod swoimi pozycjami tunele w celu detonacji ładunków wybuchowych. Najdłuższe miały ponad 600 m długości i ok. 40 m głębokości.

1 lipca 1916 r. Nad Sommą detonowano minę, która pozostawiła kałoter o głębokości 30 m i szerokości 700 m.

7 czerwca 1917 r. Pod Messines w Belgii seria detonacji 455 t ładunków zabiła jednocześnie ok. 10 tys. niemieckich żołnierzy.

Eksplozja brytyjskiej miny tunelowej

Gołęb bohater
Ostatni gołęb pocztowy nr 787-15 dostarczył ostatnią wiadomość z fortu Vaux, po czym zdechł z wyczerpania. Został odznaczony Legią Honorową i nadano mu szacowny tytuł „Mort pour la France” – „Umarł za Francję”.

Faza IV

Ostatnia niemiecka ofensywa 23 czerwca – 6 września

Przeciwny szturm
23 czerwca Niemcy rozpoczynają ostrzał artyleryjski. 230 armat wyrzuciło ponad 100 tys. pocisków z trzójcytnym gazem. Francuzi jednak odparli atak. Niemiecki atak na fort Sauville załamuje się, ale Fleury częściowo pada łupem Niemców. Francuzi bombardują pozycje niemieckie w miasteczku. Niemcy ustępują się pod Verdun, jednak wieczorem walki ustają. Panuje przeraziwy upał, choć znośnie brak amunicji i wody.

Francuzi wycofują się przez Verdun. Panuje chaos, w mieście kopane są okopy. Niemcy przypuszczają lokalne kontrataki.

Drugi szturm
Niemcy bombardują francuskie linie gazem. Pomimo oporu Francuzów udaje im się zająć całe Fleury. 12 lipca Niemcy bezskutecznie atakują wyniesiony fort Sauville. Linia frontu zmienia się z godziny na godzinę. Tego dnia gen. Robert Nivelle wypowiedział słowa, które przeszły do legendy:

„Ils ne passeront pas! Oni nie przejdą!”

Trzeci szturm
Z początkiem sierpnia Niemcy atakują po raz kolejny, chcąc umocnić się na odcinku Fleury–Thiaumont. Thiaumont wielokrotnie przechodzi z rąk do rąk. Żołnierze obu stron są skrajnie wycieńczeni. Chętnie poddają się wrogowi, odmawiają szturmów. Niemcom brakuje amunicji, armat i świeżych uzupełnień. Linia frontu praktycznie nie istnieje. Teren walk pokrywa błoto usiane kraterami i rozkładającymi się ciałami poległych.

Mort pour la France
Miasteczka, które umarły za Francję

Malownicze Fleury przechodziło z rąk do rąk 16 razy. Zrównano je z ziemią i nigdy nie odbudowano. Położyły los spełkał jeszcze kilka innych miasteczek w okolicach Verdun.

Liczba dezertorów rośnie. Żołnierze są odrenialni, widzą ciała pozabawione głów, nóg, z dziurą w brzuchu, w pierścionym czołem, z dziurą w odcierze, blada i brudna od gęstej żółto-brązowej błoty pokrywającego pole bitwy.
— Niemiecki oficer

General Falkenhayn składa rezygnację. Dowodzenie przejmują Paul von Hindenburg oraz gen. Erich Ludendorff. 2 września Hindenburg nakazuje zatrzymanie niemieckich operacji pod Verdun.

Wojna okopowa
Wojna manewrowa została zastąpiona w większości przez wojnę w okopach. Żołnierze spędzali w okopach dni, tygodnie, miesiące. Sierzyły się choroby (dezenteria, stępy okopowe), spadało morale, często zdarzały się ataki paniki i przypadki obłąd.

Okopy były kopane w „zygłak”, aby uniemożliwić wrogowi strzał wzdłuż całej długości rowu. Teren pomiędzy okopami wrogoj stron nazywany był „ziemią niezłą”.

Faza V

Francuska kontrofensywa 21 października – 15 grudnia

Artyleria francuska rozpoczyna zmasowany ostrzał pozycji niemieckich. Już 24 października Francuzi odzyskują 3 km utraconego na początku bitwy terenu. Odzyskują także opuszczony przez Niemców fort Douaumont.

2 listopada siły francuskie wchodziły do wysardzonego przez Niemców fortu Vaux. Do połowy grudnia Francuzi odrzucają siły niemieckie na pozycje wyjszcie w lutego 1916 r.

Bitwa pod Verdun – wielomiesięczna krwawa jatka – kończy się praktycznie w miejscu gdzie się zaczęła.

Po bitwie

Skutki bezpośrednie
Niemiecka ofensywa kończy się całkowitą klęską. Jednak główny cel Ericha von Falkenhayna, czyli wywołanie sił francuskich, zostaje w dużej mierze osiągnięty. Straszliwe ofiary obu walczących stron są daremne – żadna ze stron nie przesuwa linii frontu, nie zdobywa bądź nie odzyskuje żadnych terytoriów. Heroiczna obrona Francuzów pod Verdun wpływa na sementowanie wysiłków francuskich zmierzających do pokonania Niemców, walczących z strony ogrom strat powodując dający się zauważyć upadek morale części francuskiej armii i francuskiego społeczeństwa.

Skutki długofalowe
Okolicie Verdun zostały po walkach uznane za tzw. **czerwoną strefę** – obszar wyłączony z wszelkiej aktywności ludzkiej. W ziemi wciąż zalegała szczątki ludzkie i zwierzęce oraz niewybuchy, teren jest skażony chemicznie.

Pogrzebany
Ten człowiek w swoim okopie jest żywym grzebanym. Oddycha ledwo, Gołymi rękoma ziemię wybiera. Stucha – dudnienie dział Odległe, przez ziemię tłumione. Ziemia zapada się, miazdzy członki. Potok krwi płynie, przyspiesza. Bardziej parszywą ziemię czynią. Jeszcze z niej wydrapuje coś. Gąbczasta masa, miękka. Ta miękka masa... to tkanka ludzka.

Pierre Jean Jouve, Les Enterrés.
z tomiku wierszy *Danse des morts*, 2 z 1917 r.

Straty stron

Upamiętnienie

Muzeum Memorial de Verdun zostało wzniesione w miejscu zniszczonej wioski Fleury-devant-Douaumont.

Ossuarium w Douaumont zbudowane w 1932 r. upamiętnia nieznaną ofiarę bitwy. Znajdują się w nim szczątki ok. 150 tys. niezidentyfikowanych żołnierzy francuskich oraz niemieckich znalezione na polu bitwy.

Z pola bitwy pod Verdun przeniesiono szczątki nieznanego żołnierza, które w 1920 r. spoczęły pod paryskim łukiem Triumfalnym, gdzie umieszczono następujący napis:

Tuaj spoczywa francuski żołnierz, który zginął za Ojczyznę, 1914–1918

Marszałek Polski Józef Piłsudski nadał spoczywającemu w Grobie Nieznanego żołnierza francuskiemu bohaterowi Order Virtuti Militari (1922), podobnie jak samemu miastu Verdun (1921).

Opisanie
Kamil Szepiński
dr hab. Karol Polojowski
Natalia Gawryluk
Opisanie graficzne